

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده هنر

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته نقاشی

بررسی نقاشی مقدس هند پیش از دوران مغولی - اسلامی

پروژه عملی: اسارت و رهایی

ندا جعفر زاده کرمانی

استاد راهنما:

دکتر محمد کاظم حسنونند

استاد مشاور:

دکتر پریسا شاد قزوینی

۱۳۸۷ / ۱۵ / ۲۲

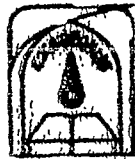
تابستان ۱۳۸۴

۴۲۸۵۹

تائیدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم ندا جعفرزاده تحت عنوان: «نقاشی مقدس هند پیش از دوران مغولی - پروژه عملی: «اسارت و رهایی»» در را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر محمد کاظم حسنونند	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر پریسا شادقزوینی	استادیار	
۳- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر سید ابوتراب احمدپناه	استادیار	
۴- استاد ناظر	ناصر آراسته	استادیار	
۵- استاد ناظر	دکتر سید ابوتراب احمدپناه	استادیار	

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته _____ است
که در سال _____ در دانشکده _____ دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر _____ مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر _____ و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر _____ از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در صورت فرار نشر، فرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۱/۵۰ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشگاه تمهید و تدوین می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، در صورت دادگاه، داد و بجا مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب دکتر احسان زاهدی دانشجوی رشته تفاسیر قرآنی و مسامحت استعجالی آن را قبول کرده ام، به آن ملتزم می شوم.
مقطع کارشناسی ارشد نموده ام.

مام و نام خانوادگی: دکتر احسان زاهدی
تاریخ و امضا: ۸۷/۲/۲۸

به آن که ، به آنانکه ، بالاتر و والاتر و برترند

سپاس از استاد گرامی، مدیر گروه محترم نقاشی دکتر حسنونند که
مرا در نگاشت این رساله یاری دادند و سپاس از تمام اساتیدی که تا کنون
یاریگرم بوده اند

چکیده

هنر هند در هر شکل و صورت وابسته به مذهب آن است، بنابراین در هر دوره‌ای بسته به اینکه چه آیین و مذهبی تسلط بیشتر داشته، هنر نیز به آن سمت و سو گرایش پیدا کرده است، بعضی از اشکال هنر نیز مربوط به دو آیین متفاوت در یک زمان و به طور موازی در کنار هم حرکت کرده‌اند. نقش اساطیر در کنار مذاهب را در آفرینش هنر هند نباید نادیده گرفت. آثار به جای مانده از نقاشی دوران کهن هند بسیار معدود است اما از روی همین آثار به جا مانده می‌توان مختصات هنری و تاریخ هنر را ترسیم کرد. هنر در دوران کهن هند دارای زیبایی شناسی خاص خود بوده است که نقاش یا حجار باید از آن پیروی می‌کرده و قابل ذکر است، احساسات شخص هنرمند به طور مستقیم در خلق اثر دخالت نداشته است. هنر برای هنر بی معنی و هنر در راستای هر کدام از مذاهب هندو، بودایی و جین قرار دارد. آنچه در این پایان نامه مورد بررسی قرار می‌گیرد، تعریفی از هر کدام از مذاهب هندو بودایی و جین است، در کنار اساطیر این مذاهب، سپس به بررسی آثار بر جای مانده از هر کدام از این آیین‌ها پرداخته می‌شود. شیوه خاصی که بر نقاشی کهن هند حکمفرما بوده است آنچنان اقتداری داشته که بر هنر مناطق اطراف هند نیز تاثیر گذاشته تا سالها به عنوان اصول هنری از این رسومات استفاده شده است.

واژگان کلیدی: هندو- بودایی- جین- نقاشی- هند- مقدس

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه .....
۳	کلیات تحقیق.....
۵	در آمدی بر هنر و نقاشی مقدس هند .....
	فصل اول
۱۷	۱-۱. آیین و مذهب هندو .....
۲۱	۱-۱-۱. دوران پیش ودایی .....
۲۲	۱-۱-۲. دوران ودایی .....
۲۴	۱-۱-۳. دوران پساودایی .....
۲۶	۱-۲. اساطیر هندو .....
۲۶	۱-۲-۱. تثلیث هندو .....
۲۷	۱-۲-۲. برهما .....
۲۹	۱-۲-۳. شیوا .....
۳۵	۱-۲-۴. ویشنو .....
۴۱	۱-۳. نقاشی هندو .....
۵۰	۱-۳-۱. نقاشی راجپوت .....
۵۲	۱-۳-۲. مکتب راجستانی .....
۵۶	۱-۳-۳. مکتب پاهاری .....

فصل دوم

۶۱	..... ۱-۲. آیین و مذهب بودایی
۶۶	..... ۲-۲. اساطیر بودایی
۶۶	..... ۱-۲-۲. زندگی پیشین بودا
۶۹	..... ۲-۲-۲. تولد بودا
۷۰	..... ۳-۲-۲. روشن شدن شدگی
۷۱	..... ۴-۲-۲. موعظه
۷۳	..... ۵-۲-۲. کیهان شناسی و خدایان آیین بودا
۷۶	..... ۳-۲. نقاشی بودایی
۸۱	..... ۱-۳-۲. دوران گوپتا
۸۶	..... ۲-۳-۲. غارنگاره های آجاتنا
۱۰۸	..... ۳-۳-۲. ماندالا

فصل سوم

۱۲۱	..... ۱-۳. آیین و مذهب جین
۱۲۳	..... ۱-۱-۳. مقابله دو مذهب بودایی و جین
۱۲۵	..... ۲-۳. اساطیر جین
۱۲۸	..... ۱-۲-۳. عصر جهانی جین
۱۲۸	..... ۲-۲-۳. جهان جین
۱۳۰	..... ۳-۳. نقاشی جین
۱۴۵	..... و در آخر

۱۴۹.....	فهرست منابع و مآخذ
۱۵۲.....	گزارش پروژه عملی
۱۵۳.....	تصاویر پروژه عملی
۱۵۷.....	چکیده انگلیسی

فهرست تصاویر

صفحه

- تصویر ۱- صخره نگاریهای پیش از تاریخ هند، غار اروپا، ۵۵۰۰ ق.م. ۷
- تصویر ۲- دکن، آیین شکار، غارنگاره پیش از تاریخ هند، ۵۵۰۰ ق.م. ۹
- تصویر ۳- مهرهای یافته شده، تمدن موهنجودارو و هاراپا، ۲۳۰۰ تا ۱۷۵۰ ق.م. ۱۰
- تصویر ۴- یوگی نشسته، تمدن موهنجودارو و هاراپا، ۲۳۰۰ تا ۱۷۵۰ ق.م. ۹
- تصویر ۵- برهما پنج سر، نقاشی تالک، جنوب هند ۳۰
- تصویر ۶- رقص شیوا بر پیکر اسورا ۳۴
- تصویر ۷- تجلیات ویشنو، نقاشی جی پور، سده ۱۸ م. ۳۷
- تصویر ۸- دیوارنگاره های معبد لپاک چی، سده ۱۶ م. ۴۶
- تصویر ۹- پارواتی و مشایعت کنندگان، معبد لپاک چی، سده ۱۶ م. ۴۶
- تصویر ۱۰- قسمتی از تصویر، آرایش مو، معبد لپاک چی، سده ۱۶ م. ۴۶
- تصویر ۱۱- نوع جواهرات، معبد لپاک چی، سده ۱۶ م. ۴۷
- تصویر ۱۲- نوع لباس، معبد لپاک چی، سده ۱۶ م. ۴۷
- تصویر ۱۳- بانو و پیکره ها، بادامی، سده ۶ م. ۴۹
- تصویر ۱۴- پادشاه راجا راجا و گورو، معبد برها سوارا، سده ۱۱ م. ۴۹
- تصویر ۱۵- راگینی مالاسری، راجستلنی، مواری، ۱۶۰۵ م. ۵۵
- تصویر ۱۶- نگارگری لائورچاندا، اواخر سده ۱۵ م. ۵۵
- تصویر ۱۷- بیلها نا چامپاواتی، چوراپانچاسیکا، اوتارپرادش، ۱۶۰۵ م. ۵۷
- تصویر ۱۸- کریشنا به خانه رادا می رسد، پاهاری، باسوهیلی، ۱۶۶۶ م. ۵۹

- تصویر ۱۹ - اقیانوس شیر، باسوهیلی، ۱۷۰۰ م. ۵۹
- تصویر ۲۰ - شاکله تناسبات بودا ۷۹
- تصویر ۲۱ - بودی ستوه با گل نیلوفر در دست، غار ۱، آجانتا ۹۵
- تصویر ۲۲ - مهاجاناکا جاتاكا، غار ۱، آجانتا ۹۵
- تصویر ۲۳ - نقاشی سقفی نقوش حیوانی و گیاهی، غار ۱، آجانتا ۹۶
- تصویر ۲۴ - معجزه شراواستانی، غار ۲، آجانتا ۹۸
- تصویر ۲۵ - چایتا گری هاوس، غار ۲، آجانتا ۹۶
- تصویر ۲۶ - راجای سبیل دار، نوازندگان و رقصندگان - غار ۱۰، آجانتا ۱۰۰
- تصویر ۲۷ - سیم هالا آوادانا، غار ۱۷، آجانتا ۱۰۲
- تصویر ۲۸ - ویشوانتارا جاتاكا، غار ۱۷، آجانتا ۱۰۲
- تصویر ۲۹ - زندگی روزمره مردم و زوجهای عاشق، غار ۱۷، آجانتا ۱۰۴
- تصویر ۳۰ - بودی ستوه پادامپانی، غار ۵، باغ، گوالیور ۱۰۵
- تصویر ۳۱ - ماندالا، بودا در احاطه بودی ستوه ها، بامیان، سده ۵ م. ۱۱۲
- تصویر ۳۲ - مراحل آفرینش ماندالا شنی، تبت ۱۱۵
- تصویر ۳۳ - ماندالای هندسی، تبت ۱۱۸
- تصویر ۳۴ - ماندالای هندسی، نپال ۱۱۸
- تصویر ۳۵ - ماندالا، نقاشی روی کاغذ، تبت ۱۱۹
- تصویر ۳۶ - ماندالا، بودی ستوه آموکگاساپا، نپال، قسمتی از تصویر، ۱۸۶۰ م. ۱۱۹
- تصویر ۳۷ - تصویرسازیهای نواری چین ۱۳۳
- تصویر ۳۸ - قسمتی از یک تصویرسازی کالپاسوترا، هند غربی، اوایل سده ۱۶ م. ۱۳۳

- تصویر ۳۹ - قسمتی از نقاشی برگ نخلی جین، هند غربی، موار، ۱۲۶۰ م. ۱۳۶
- تصویر ۴۰ - مهاویرا نشسته بر سریر، کالپاسوترا، سده ۱۵ م. ۱۳۶
- تصویر ۴۱ - تولد مهاویرا، کالپاسوترا، سده ۱۵ م. ۱۳۹
- تصویر ۴۲ - عبادت کننده با گل نیلوفر، سیتان ناواسال، سده ۹ م. ۱۴۲
- تصویر ۴۳ - نقوش گیاهی، سیتان ناواسال، دیوار نگاره جین، سده ۹ م. ۱۴۳

مقدمه

برای اینکه به ارتباط هنر و مذهب در هند پی ببریم باید به مطالعه دورانهای اولیه تمدن هند پردازیم دوران پیش ودایی^۱، زمانی که انسان تلاش کرد تا سمبلهای جادویی را بروی صخرهها طراحی کند، آنها اعتقاد داشتند به این وسیله دارای قدرت می شوند و نیز نشان دهنده ترس انسانها در مقابل موجوداتی چون فیل، ببر و گاو وحشی بود. این عوامل توتّم مانند ممکن است خدا نباشند اما مطمئناً راهی هستند که انسان بوسیله آنها با ارواح ارتباط پیدا می کرد.

با نگاهی به هنر و صنایع دستی دوران کهن تصویری جذاب از زندگی را می بینیم که دارای جنبه های اجتماعی و سنتهای این مردم در کنار یکدیگر است و نیز جنبه های زیبایی شناسی فلسفی و اجتماعی خاص خود را دارد. هنر هند تحت تأثیر افسانهها، اسطورهها، جادو، حیوان پرستی و دیگر عوامل بدوی رشد کرد. مذهب بارزترین و اصلی ترین نقش را در آفرینش هنرهای مختلف هند از جمله حجاری نقاشی، مجسمه سازی، معماری و رقص دارد. اولین آثار یافته شده مهرهایی باقی مانده اند که از تمدن های موهنجودارو^۲ بدست آمده اند و نشان دهنده ترکیبی از فرهنگها، افسانهها و سمبلهای مختلف هستند. از این تمدن سفالینه هایی با نقوش پیکره های خدا بانوان باروری و نقوش مهرها که متشکلند از تصویرهای حیوان نما و انسان نما بسیار زیبا، که نشانگر تمدن، اعتقادات و رسومات قومی، مذهبی آن دوران می باشد. به زودی ساختاری اجتماعی از تعالیم مذهبی به وجود آمد که سیستم کاست^۳ نامیده شد و در آن برهمن ها بالاترین مقام اجتماعی را داشتند و بقیه مردم در درجات مختلف بعدی قرار می گرفتند. اولین کتاب ودایی یعنی ریگ ودا^۴ بین سالهای ۱۵۰۰ تا ۱۰۰۰ ق.م. بوجود آمد. خدایان مورد پرستش همچون ایندرا^۵ خدای بهشت و سوریا^۶ خدای خورشید توسط

1- Pre Veda

2- Mohenjodaro

3- Caste

4- Rig veda

5- Indra

6- Surya

هنرمندان به مجسمه تبدیل شدند. آنها اعتقاد داشتند با این کار آمرزیده می شوند و قبیله از نفرینها در امان می ماند. با بوجود آمدن زبان سانسکریت راههای جدیدی در ادبیات هند گشوده شد. اشعار حماسی همچون رامایانا^۱، مهابهاراتا^۲ سروده شدند. این ادبیات شفاهی بود و نسل به نسل حفظ می شد. پس از بوجود آمدن آیین بودایی توسط شاهزاده‌ای به نام سیدارتا^۳ و آیین جین توسط مهاویرا^۴ آیین هندو موقتاً رو به افول گذاشت و آثار هنری متمایل به این دو آیین ذکر شده گشتند. معابدی در دل صخره ها ساخته شدند که تمامی آن نمونه های بارزی از هنر مقدس بودایی و جین را در خود دارند و سرشار از نقاشی و حجاری هستند. نقاشی و مجسمه سازی که ارتباط مستقیمی با بازنمایی مفاهیم مذهبی داشتند، به صورت جز جدایی ناپذیر معماری معابد شدند. لازم بذکر است هندوهای اولیه اعتقادی به ساختمان معبد و جایگاهی برای پرستش نداشتند. بنابراین ساختمان معابد مربوط به این آیین بسیار دیرتر ایجاد شدند و معبدی قدیمی تر از قرن ۵ ق.م. یافت نشده است. هند در دوران اولیه بودایی و جین دارای میثاقها و زیبایی شناسی خاص و از پیش تعیین شده ای بود که احساس شخصی هنرمند در آن دخالت نداشت و مستقیماً در راستای اهداف مذهبی قرار می گرفت هنر هند و مناطق اطراف را تحت تأثیر خود قرار داد. پس از اینکه اسلام وارد هند شد سبکی هنری به نام مغولی بوجود آمد که به معماری و نقاشی هند تأثیر گذاشت باید گفت هنر هند فراز و نشیبهای زیادی داشته است و دورانهای متفاوت زیادی رابه خود دیده است. با رواج و تسلط هر کدام از این آیین ها هنر نیز با آن انطباق پیدا می کرد و هرگز ارتباط بین مذهب ، جامعه و فرهنگ قطع نشد.

---

¹ -Ramayana

² -Mahabharata

³ -Siddharta

⁴ -Jain

⁵ -Mahavira

کلیات تحقیق

تعریف مسأله: مختصات نژادی و آیینی مردم هند همچون جغرافیای این سرزمین متنوع است. آیین هندو دین اصلی مردم هند می باشد. آیین جین، بودائی، اسلام و مسیحیت از دیگران ادیان رایج در این کشور است. هنر نقاشی در هند از اعتبار و عظمتی همپای هنر پیکر تراشی در عهد باستان برخوردار بوده است و اساساً بر نظامهای مذهبی برهمنی یا هندو، بودایی، جین و نظامهای طبیعت پرستی استوار بوده است. از نخستین نمونه های آثار نقاشان هندی تکه هایی هستند متعلق به حدود سده نخست پیش از میلاد که از غار آجاتا بدست آمده است. نقاشیهای آجاتا در کنار بیان مسایل مربوط به آیین بودا، صحنه هایی از زندگی روزمره و پیکره های زمینی نیز در آنها مجسم شده است. نقش اساطیر موجود در هند را نیز در کنار مذهب در آفرینش نقاشی در هند نباید نادیده گرفت.

بررسی این موارد در کنار یافتن ریشه های نقاشی هندو اصولاً بررسی چگونگی خلق نقاشی و تفکر هنرمند در مورد هنر نقاشی در هند از مسایل مورد بررسی در این پایان نامه می باشد.

سوالاتی نیز به شرح زیر در این زمینه مطرح می باشد.

- ۱- آیا نقاشی مقدس هند هنری کاربردی بوده است؟
- ۲- نقش رنگ در آثار نقاشی هند از نظر مفهومی چیست؟
- ۳- آیا پایه هنر نقاشی هند در دوران پیش از مغولی بر بیان اصول موجود در اعتقادات مذهبی بوده است؟ و یا آفرینش نقاشی اختیاری بوده و بر پایه افکار زیبایی شناسی و نفس زیبایی استوار بوده است.

سابقه و ضرورت انجام تحقیق

در مورد نقاشی هند خاص موضوع انتخاب شده کتابی به زبان فارسی تألیف یا ترجمه نشده است، در برخی موارد تنها مقالاتی وجود داشته که آن نیز در رابطه مستقیم با موضوع این پایان نامه نمی‌باشند. رساله‌های موجود تا به حال تنها به بخش نقاشی مغولی هند و یا نگارگری دوران اسلامی پرداخته‌اند با توجه به آنکه نقاشی بودایی، هندو و جین را نمی‌توان بخش مهمی از تاریخ نقاشی هند به حساب نیاورد و با توجه به کمبود شدید مطلب در این مورد تحقیق درباره این موضوع ضروری به نظر می‌رسد.

فرضیه‌ها

- الف- نقاشی مقدس هند در اکثر موارد بر پایه اعتقادات مذهبی بوده و جنبه کاربردی داشته است. اما این نقاشی نیز دارای اصول زیبایی‌شناسی خاص خود می‌باشد.
- ب- رنگ به ویژه اخراى قرمز از نظر مفهومی برای نقاشی هندی اهمیت داشته است.

هدف‌ها

- الف. شناخت بیشتر نسبت به اصول و مبانی نقاشی مقدس هند.
- ب. آگاهی یافتن از رابطه نقاشی هند با آیینها و ادیان گوناگون موجود در کشور هند.

درآمدی بر هنر و نقاشی مقدس هند

هنر مقدس اصطلاحی است برای توصیف آثاری که حقایق الهی و مفاهیم روحانی را با وساطت الگوهای رمزی غالباً کلی و ثابت بیان می‌کند. بنابراین هنر مقدس ماهیتاً غیر شخصی است و صور و نظام ساختاری آن حتی اگر از طبیعت بر گرفته شده باشد به جهان مینوی و روح کلی عالم اشارت دارند. هنر مقدس و هنر مذهبی در یک معنی نمی‌گنجند، و باید در نظر داشت وجه افتراق این دو در تفاوت معنوی این دو قابل مشاهده است، نقاشی مذهبی تنها موضوع خود را از مذهب بر گرفته است و نقاشی، فی نفسه عملی مقدس به شمار نمی‌رود در حالیکه آنچه در مقوله نقاشی مقدس قرار می‌گیرد خود می‌تواند یک کنش آیینی و مقدس به شمار رود، همان طور که در هنر نقاشی هند نیز غالباً راهبان به این کار مبادرت می‌ورزیدند و یا نقاش به هدف رستگاری یا برای قبول خدایان نقاشی می‌کرده است.

«مورخان هنر که واژه هنر مقدس را درباره هر اثر هنری واجد موضوعی مذهبی بکار می‌برند، فراموش می‌کنند که هنر اساساً صورت است. برای آنکه بتوان هنری را مقدس نامید کافی نیست که موضوع هنر از حقیقتی روحانی نشأت گرفته باشد، بلکه باید زمان صوری آن هنر نیز بر وجود همان منبع گواهی دهد. هنری مذهبی مانند هنر رنسانس یا هنر بارک^۱ را که از لحاظ این به هیچ وجه از هنر ذاتا دنیوی و غیر دنیوی همان دوران متمایز نیست نمی‌توان مقدس نامید، نه موضوعهایی که آن هنر بنحوی کاملاً ظاهری و ادبی از مذهب اقتباس می‌کند نه احساسات و عواطف پارسایانه و خداترسانه‌ای که عندالْقضا هنر مزبور را بارور ساخته و نه حتی نجابت طبعی که گاه در آن رخ می‌نماید کافی نیست که بدان خصیصه مقدس نسبت کنیم. تنها هنری که قالب و صورتش نیز بیش روحانی خاص مذهب شخصی را منعکس سازد شایسته چنین صفتی است.»^۲

^۱ - Baroc

^۲ - تیتوس بورکهارت، هنر مقدس، جلال ستاری، چاپ دوم، تهران، سروش، ۱۳۷۶، صفحه ۱

اطلاعات ما درباره منشأ و آغاز تمدن و ریشه انسانها در هند بسیار ناکافی است و نمی توان دقیقاً گفت که انسانها از کجا آمده اند و در شبه جزیره هند مستقر شدند. «مردمان غیر بومی جنوب هند به نظر می آید که بیشتر منشأ استرالیایی داشته باشند و به جز قد کوتاهشان از هر نظر شبیه بوشمن های استرالیایی هستند. اعتقاد بر این است که هند به جزایر اندونزی و استرالیا وصل بوده است ، بالا آمدن سطح آب اقیانوس در اواخر عصر یخبندان موجب شده که این سرزمینها از هم جدا شوند و مردمان دنیای کهن را از یکدیگر دور کنند. بقایا و آثاری که از این جدایی باقی مانده تپه هایی است که امروزه مردم ساکن آنها هستند و گفته می شود منشأ آنها از لحاظ باستانی به جنگلهای کهن می رسند که تا قرن بیستم باقی مانده و هند امروزی را تشکیل می دهند.»^۱

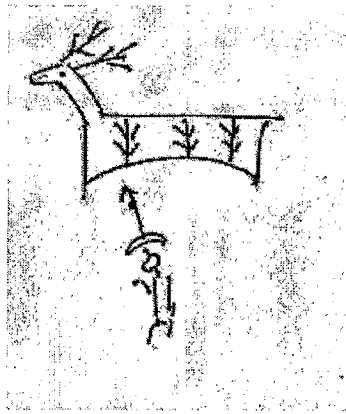
اولین آثار آفریده شده در حیطه هنرهای تجسمی در هند همان غارنگاره ها و نقاشیهای صخره ای بدوی است که تاکنون صدها غار که حاوی این آثار هستند شناسایی شده اند و بیشترشان در هند مرکزی قرار دارند. بعضی نیز صخره های سنگی هستند که پناهگاههایی به فاصله صد مایلی از شهر بوپال^۲ بودند. قدیمی ترین نقاشی یافت شده مربوط به غار اروپا^۳ است که با کربن ۴ قدمت آن در حدود ۵۵۰۰ ق.م تخمین زده شده است. در بسیاری موارد نقاشیهای قدیمی با لایه ای از نقاشیهای جدیدتر پوشیده شده اند.

نقاشیها غالباً صحنه هایی را نشان می دهند از حیواناتی که تنها هستند یا همراه با انسانهای در حال شکار یا در حال انجام آیین های خاص. در این نقاشیها بعضی از انسانها در حال شکارند و با خود تیر و کمان حمل می کنند و بعضی در حال سوار شدن بروی گاو هستند. (تصویر ۱) نقاشیهای دیگری وجود دارند که متأخرترند و انسانهایی را نشان می دهند که بر اسب سوارند و شمشیر حمل می کنند که این وسایل مربوط به عصر فلز می باشند. همچنین نقاشیهای بسیار نادری وجود دارند که

1-Roy C.Craven- Indian Art-second print- Thamesand Hudson, London-1955. P27.

2-Bopal.

3- Europe

تصویر ۱. صخره نگاری های پیش از تاریخ هند-غار اروپا -شهر بوپال - ۵۵۰۰ ق.م.